

суду як елемента права на справедливий суд згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. [3]

Отже, навіть в умовах воєнного стану суди продовжують здійснювати судочинство, беручи за основу те, що конституційне право людини на судовий захист не може бути обмежено!

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Від 04.11.1950 року.
URL:https://ips.ligazakon.net/document/MU50K02U?an=627813&ed=2013_06_24
2. Ухвала Касаційного Цивільного Суду у складі Верховного Суду від 29 серпня 2022 року у справі № 127/2897/13-ц
URL:<http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106017678&red=10000358826a25cee905eddc6ccb7cd7726b7&d=5#:~:text=%D0%A3%D1%85%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%8E%20%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%A1%D1%83%D0%B4%D1%83%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%2021,%D1%96%D0%BD%D1%88%D1%96%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.>
3. Постанова Верховного суду від 29 вересня 2022 року справа № 500/1912/22.
URL:https://verdictum.ligazakon.net/document/106545406?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03

Яцина Максим Олександрович,

*асистент кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права
Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника, доктор філософії у галузі права (PhD)*

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабне вторгнення збройних сил РФ 24 лютого 2022-го стало без перебільшення найтрагічнішим випробуванням у сучасній історії України, назавжди розділивши життя українців на «до» і «після». Хоча на сході бойові дії різної інтенсивності точилися ще з 2014 року, проте прихід повномасштабної воєнної загрози у більшість регіонів та найбільші міста України ознаменував собою початок якісно нового періоду в національній історії. Тож саме сьогодні стаємо свідками процесів, які, ймовірно, визначатимуть майбутнє на найближчі роки та десятиліття не тільки України, а й світу загалом.

Поряд із закономірним в умовах воєнного стану посиленням ролі держави як провідного оператора безпекової сфери стратегічно визначальним ресурсом у забезпеченні стійкості, обороноздатності, а надалі й глобальної конкурентоспроможності української держави є людський ресурс, адже перші місяці війни в Україні вкотре доводять, що українське громадянське суспільство сьогодні є сильним, згуртованим та ефективним як ніколи раніше.

Як зазначають політологи та соціологи, одна з небагатьох корисних властивостей війни — її здатність, по суті, «відбракувати» неефективні, віджилі соціально-політичні моделі, часто (хоча не завжди) стимулюючи масштабні зрушення та постання нових, досконаліших форм і практик організації державного та суспільного життя.

Як і у 2014-му, відповідь суспільства на виклик зовнішньої агресії виявилася стрімкою та дієвою. Війна поставила перед державою непрості задачі, для вирішення яких часто бракує не просто ресурсів, а й інституційних можливостей.

Правоохоронна система, з початком повномасштабної війни теж стикнулася з рядом викликів, серед яких: 1) необхідність документування та розслідування масових актів скоєння воєнних злочинів, при цьому надалі продовжуючи виконувати функції забезпечення правопорядку; 2) втрати доступу до тимчасово окупованих територій, адже саме вони стали епіцентром масових злочинів зі сторони окупантів.

Розв'язання цих завдань є певним викликом для правоохоронної системи, адже кадровий голод, який спостерігається останніми роками серед правоохоронних органів, необхідність перебувати у стані підвищеної та інтенсивнішої роботи, в умовах воєнного стану, а подекуди фізична неможливість знаходження у тих частинах України, які наразі перебувають в окупації - це далеко не повний перелік чинників, які стоять перепонами на шляху до їх ефективної роботи.

Саме тут громадянське суспільство стало, певною мірою несподіваною опорою, для правоохоронних органів, адже багато громадських інституцій, з початком повномасштабного вторгнення, насамперед, правозахисних організацій змінили свій фокус діяльності у бік війни. Активність і ступінь залучення громадянського суспільства у діяльність, пов'язану із подоланням наслідків війни РФ проти України демонструє високий рівень залученості різного роду громадянських інститутів до цього процесу, яка здійснюється у різних напрямках (від допомоги армії - до евакуації цивільного населення з зони бойових дій тощо). Зокрема, багато громадських інституцій почали здійснювати діяльність з фіксації воєнних злочинів, вчинені в ході воєнних дій.

Невибіркові обстріли, вбивства цивільних, позасудові страти тощо – до документування всіх жахів, які вчиняються під час війни, долучилося чимало громадських інститутів, як вітчизняних так і іноземних. Вони змогли налагодити та напрацювали методики фіксації пошкоджень, опитування свідків. Вивчали механізми звернення до різноманітних інстанцій і зверталися до них, щоб викрити злочинців і щоб вони були покарані. Як наголошують західні науковці (*Paul Williams, Jessica Levy*) збільшення міжнародного інтересу до документації воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду тощо, стало можливим завдяки значним зростанням кількості інститутів громадянського суспільства, що беруть участь з документування, а також поширення мобільних технологій, які розширюють можливості для фіксації та оброблення інформації [1, с. 459].

На важливій ролі громадських інститутів у процесі документування воєнних злочинів вказує той факт, що Євроюст та Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) 21 вересня, опублікували Рекомендації для громадянського суспільства щодо документування міжнародних злочинів, зокрема воєнних злочинів та злочинів проти людяності [2]. Це практична допомога організаціям громадянського суспільства, які прагнуть збирати та зберігати інформацію, аби сприяти розслідуванню та судовому переслідуванню на національному рівні та в МКС, як наголошують автори цієї ініціативи.

Рекомендації було розроблено на основі досвіду Офісу прокурора МКС, Євроюсту, Європейської мережі з розслідування та притягнення до відповідальності за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини (*Genocide Network*), громадських організацій, прокурорів та міжнародних партнерів. Документ містить чіткі вказівки щодо ефективних підходів до документування, які можуть сприяти розгляду справ у національних і міжнародних судах.

Крім того, громадські інституції можуть співпрацювати з МКС. Стосовно МКС, то тут варто відзначити наступне. Громадські організації відіграють життєво важливу роль стосовно розслідувань МКС. Вони часто мають прямі знання про порушення та контакти з громадами жертви та свідків. Громадські організації також можуть мати змогу задокументувати порушення незабаром після того, як вони відбудуться, та скласти

інформацію щодо моделей порушень. Дійсно, громадські організації можуть бути основними джерелами інформації, що привертає увагу прокурора ІСС до ситуацій, коли були вчинені злочини. Стосовно цього аспекту діяльності суду над прийняті Рекомендації, які визначають, що органи та підрозділи суду та прокурора можуть взаємодіяти з посередниками та дозволяти їм виконувати такі функції щодо кожної перерахованої основної мети:

(а) допомагати в інформаційно-роз'яснювальній діяльності та інформаційній діяльності на місцях;

(b) допомога стороні або учаснику в проведенні розслідувань шляхом виявлення доказів та/або свідків і сприяння контакту з потенційними свідками;

(с) допомога (потенційним) жертвам щодо подання заяви, запиту на додаткову інформацію та/або повідомлення про рішення щодо представництва, участі чи відшкодування;

(d) спілкуватися з потерпілим/свідком у ситуаціях, коли пряме спілкування з Судом може поставити під загрозу безпеку потерпілого/свідка;

(е) зв'язок між законними представниками та потерпілими з метою участі/відшкодування жертвам;

(f) допомагати як у виконанні його мандату, пов'язаному з відшкодуванням, призначеними Судом проти засудженого, так і у використанні інших ресурсів на користь жертв відповідно до положень статті 79 Римського статуту [3 с. 6].

Серед представників українського суспільства до процесу документування воєнних злочинів долучились численні громадські організації, центри безоплатної правової допомоги, освітні установи тощо. Всі вони щодня здійснюють діяльність з фіксації, збирання доказів, аналізу даних, які потім передаються до компетентних правоохоронних органів.

Однак, представники світової громадськості теж не залишилися осторонь, з власної ініціативи вони теж провадять діяльність з документування воєнних злочинів. Яскравий приклад – це діяльність Глобальна робоча група з документування: Українська робоча група (*Global Accountability Network's Ukraine Task Force*), яка під керівництвом проф. Девіда М. Крейна (*pr. David M. Crane*), який був головним прокурором у Спеціальному трибуналі по Сієрра Леоне у 2002-2005 рр., у співпраці з Українською асоціацією адвокатів, Асоціацією адвокатів штату Нью Йорк та українськими і американськими юристами, ще від початку повномасштабного вторгнення рф до України зайнялась документуванням воєнних злочинів. Зокрема, у грудні 2022 р. було закінчено звіт Російські військові злочини проти України: злам міжнародного гуманітарного права Російською Федерацією (*Russian war crimes against Ukraine: the breach of International Humanitarian Law by the Russian Federation*) [4]. У звіті міститься детальний аналіз воєнних злочинів, що вчинила рф з 24 лютого 2022 р., аналіз порушень міжнародного гуманітарного права рф в Україні, а також пропозиції щодо майбутнього міжнародного трибуналу над рф по Україні. Зокрема, у звіті проаналізовано випадки військових злочинів, які робоча група систематизувала на такі групи: незаконній обстріли медичних установ; використання безрозбірних кластерних боєприпасів; навмисно спричинені великі страждання та вбивство мирних жителів; викрадення, затримання державних чиновників та взяття заручників; переслідування журналістів та представників преси; бомбардування під час евакуації та обстріли гуманітарних коридорів; примусова депортація українських громадян; злочини агресії.

Підсумовуючи, варто наголосити на тому, що документування воєнних злочинів є важливою складовою процесу притягнення винних до відповідальності. Зважаючи на велику кількість ініціатив, які здійснюються інститутами громадського суспільства та громадськістю з документування воєнних злочинів, нам варто продумати законодавчі механізми для використання результатів їх роботи у подальшому. Враховуючи, що сьогодні широко обговорюється ідея спеціального трибуналу щодо рф, як суспільством, так і

державою та міжнародним співтовариством, то дане завдання набуває особливої актуальності.

Література:

1. Paul Williams, Jessica Levy. Documentation for Accountability, *Case Western Reserve Journal of International Law*. №52. 2020. P. 451-465 URL: https://digitalcommons.wcl.american.edu/facsch_lawrev/1272
2. Guidelines Governing the Relations between the Court and Intermediaries. International Criminal Court. March 2014. 8 p. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/GRCI-Eng.pdf>
3. Documenting international crimes and human rights violations for accountability purposes: Guidelines for civil society organisations. Eurojust, the Genocide Network and the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court, 2022. 62 p. URL: <https://doi.org/10.2812/682168>
4. Russian war crimes against Ukraine: the breach of International Humanitarian Law by the Russian Federation. The Global Accountability Network's Ukraine Task Force. December 2022. 617 p.

